

METİN TURAN'IN HALK EDEBİYATI ÜZERİNE ÇALIŞMALARI*

Hâle SEVAL**

LES ÉTUDES DE METİN TURAN SUR LA LITTÉRATURE POPULAIRE

Les études que Metin Turan a consacrées à la littérature populaire turque autour des deux poètes populaires, Koroğlu et Aşık Veysel, et de Yaşar Kemal, atteignent une envergure universelle grâce à ses analyses pertinentes et subtiles. Traitant la littérature populaire turque sous ses triples formes, la littérature populaire anonyme, la littérature orale des « Aşık » (âshiks) et la littérature des confréries mystiques, Turan discute dans son étude sur Koroğlu (Koroghlu) l'identité de ce poète populaire itinérant en se référant à *Seyahatnâme* (Livre des voyages) d'Evliya Çelebi et les raisons de sa révolte contre les puissants. Il conclut que sa révolte évoquée en un chant lyrique et épique a été provoquée par les oppressions des monarques autoritaires. Sa deuxième étude sur Aşık Veysel traite la vie et l'œuvre de ce dernier grand poète populaire de l'Anatolie sous la forme d'une trilogie : *saz*, *aşık* et *région*. Selon Turan, Veysel a conquis en qualité d'*aşık* toute sa notoriété et sa popularité grâce à deux institutions de la jeune République, les « Maisons populaires » et les « Instituts de village ». Le chant lyrique et authentique de Veysel traduit, pour Turan, à la fois l'âme sensible de son terroir et les sentiments des gens simples et modestes aspirant à une intime communion avec la nature. Quant à son étude qu'il consacre à Yaşar Kemal, Turan déclare que Yaşar Kemal, puisant largement dans les traditions orales, les mythes et les légendes des peuples anatoliens, raconte l'histoire des hommes de la région de « Çukurova » (Cilisie), cette immense et fertile plaine méridionale, à travers la riche diversité de sa faune et de sa flore. D'autres études folkloriques de Turan portent sur l'origine des mythes, des légendes et des chants élegiaques et leur usage en littérature. Turan se questionne aussi sur le caractère social, pragmatique et spirituel des pratiques chamanistes et sur certains objets de rite, tels que le tambour et le miroir, dont il décrit l'usage chez les peuples de l'Anatolie.

Mots-clés : *folklore, littérature populaire, littérature orale, Koroğlu, Aşık Veysel, Yaşar Kemal, mythe, chamanisme*

METİN TURAN'S STUDIES ON FOLK LITERATURE

The studies that Metin Turan has devoted to Turkish folk literature around two popular poets, Koroğlu and Aşık Veysel, and Yaşar Kemal, reach a universal scope due to his subtle analyzes. Dealing with Turkish folk literature in its triple forms, anonymous folk literature, the oral literature of the “Aşık” (âshiks) and the literature of the mystical brotherhoods, Turan discusses in his study on Koroğlu (Koroghlu) the identity of this itinerant folk poet referring to *Seyahatnâme* (Book of Travels) by Evliya Çelebi and the reasons for his revolt against authority. Turan concludes that his revolt, evoked in a lyrical and epic song, was provoked by the oppressions of the authoritarian monarchs. His second study on Aşık Veysel treats the life and work of this last great folk poet of Anatolia in the form of a trilogy: *saz*, *aşık* and *region*. According to Turan, Veysel gained all his notoriety and popularity as *aşık* due to two institutions of the young Republic, the “People’s Houses” and the “Village Institutes”. Veysel’s lyrical and authentic song translates, for Turan, both the sensitive soul of his land and the feelings of simple and modest people aspiring to intimate

* Geliş tarihi: 17.12.2020 – Kabul Tarihi: 15.01.2021

** haleseval1969@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2390-3734

communion with nature. As for his study which he devotes to Yaşar Kemal, Turan declares that Yaşar Kemal, drawing largely on the oral traditions, the myths and the legends of the Anatolian peoples, tells the story of the men of the region of “Çukurova” (Cilisia), this immense and fertile southern plain, through the rich diversity of its fauna and flora. Other folklore studies by Turan focus on the origin of myths, legends and elegiac chants and their use in literature. Turan also questions the social, pragmatic and spiritual character of shamanistic practices and certain ritual objects, such as the drum and the mirror, which he describes the use of among the peoples of Anatolia.

Keywords: *folklore, folk literature, oral literature, Köroğlu, Aşık Veysel, Yaşar Kemal, myth, shamanism*

Edebiyatımızın, çeşitli alanlarında eserler veren Metin Turan, yerelle beslenen, ulusalla genişleyen çizgisini evrensel taşımış, bu bağlamda, yazın hayatını renklendirmiş oldukça üretken ve el attığı her konuyu kapsamlı bir şekilde irdelemeyi çalışmalarına esas oluşturan edebiyat insanıdır. Halk Edebiyatının tınısını yakalayarak, çalışmalarında kullanmış ve onun üzerinde yoğunlaşarak, inceleme ve araştırmalar yaparak, bu alanda çok sayıda eser ortaya koymuştur. Bu çalışmaları arasında, *Can İçindedir Canan Kağızmanlı Cemal Hoca, Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri, Kültür-Kimlik Ekseninde Türk Edebiyatı, Halk Deryasından Damlalar, Tarihten Mekâna Türk Halk Şiiri, Köroğlu, Aşık Veysel, Bir Mecbur Anlatıcı Yaşar Kemal ile Aşık Şiiri Bağlamında Anadolu Kültüründe Yaşayan Şamanizm*’i sayabiliriz.

Turan’ın Halk Edebiyatı yolculuğu, sözlü edebiyat ürünleri üzerine derleme ve araştırma ile başlar. Bu alandaki birikimi kendi bilimsel yaratıcılığına da yansıtır. Bunu üslubundan kolaylıkla anlayabiliriz; dil yalın, soyutlamalar olabildiğince az, yorumlar maddi temelleriyle zenginleştirilmiş şekildedir. Özellikle sözlü halk edebiyatı ürünleri üzerine yapmış olduğu çalışmalar gözleme dayalı, somut kavramlar üzerine kurulan bir yapı sergiler ve bunları yaparken olabildiğince birinci el kaynakları kullanır. Halk Edebiyatını en yalın olarak üç bölümde incelediğimizde a) Anonim Halk Edebiyatı b) Aşık Edebiyatı (Saz şairleri) ve c) Tekke, Tasavvuf Edebiyatıdır. Bu bağlamda Aşık Veysel, Halk edebiyatımızın önemli bir adımıdır. Metin Turan’ın Aşık Veysel kitabına bakacak olduğumuzda, “Saz”-”Aşık”- “Yöre” üçlemesiyle karşılaşırız. Turan, kitabının girişinde edebiyatın, sanata, yöre ve dönem ilişkisine olan vurgusunu pekiştirerek şunları yazar, «Edebiyat ve sanat insanların dünya görüşleriyle, yapıtlarının içeriğini belirleyen başlıca unsurlar arasında, hiç kuşkusuz, içine doğdukları toplumsal koşullar kadar, tarihsel dönemler de önemli olmaktadır»¹. Gelenegın temsilcisi bir sanatçının yetişmesinde, yöresel faktörlerin de önemli olduğunun üzerinde durarak, geleneksel kurumların, örneğın tekkelerin, Alevi-Bektaşî dinsel ritüellerinin gerçekleştiğı cem törenlerinin bu birikimde nasıl bir işlevselliğe sahip olduklarının altını çizer. Elbette, Veysel’in yaşam çizgisinde bulunduğu, belki daha doğru bir ifadeyle dünyaya geldiğı yer, hem onun şiirlerinin çıkış noktasını oluşturmuş hem de onun bulunduğu yerden daha ötelere bakmasını sağlamıştır. Veysel’in hayat yolculuğunda en derin kırılma, geçirdiğı çiçek hastalığı sonucu gözlerini kaybetmesidir. Yedi yaşında yaşadığı bu travma, Veysel’i sazla buluşturur. Yedi yaşına kadar gözlemediğı çocuksu hayat, onun hayatı dünya gözüyle gördüğü sınırlı pencereyi, saz aşığı olarak kavradığı büyük yaşam mücadelesi ise hayatı yorumlama ve yaşamadaki felsefesini oluşturur. Çünkü, gelenegın içerisinde olmak, bir bakıma dünyayı halk kültürünün kuşatıcı zenginliği ile kavramak anlamındadır.

Metin Turan bu kitabında, Aşık Veysel’le ilgili önemli bir konuya değinir. “Hiç kuşku

yok ki, *Âşık Veysel*'i Sivrialan'dan çıkarıp duygu, tema, üslup bakımından ulusal bir ozan yapan en önemli etken *Köy Enstitüleri ve Halkevleri olmuştur*²². Çünkü Veysel, Ahmet Kutsi Tecer'in katkılarıyla Köy Enstitülerinde saz öğretmenliği yapar. Bu öğretmenlik Veysel'i hem besler hem de ona yeni ufuklar açar.

Turan kitabının, "Gelenek ve *Âşık Veysel*" bölümünde, "*Türk edebiyatı ve tarihine ilişkin en eski belgeleri Çin kaynaklarından öğrendiğimizi*"²³ yazar. Bunun en başat nedeni olarak, Türk kültür tarihinde, yazılı edebiyatın çok geç tarihlerde oluşmaya başlamasına bağlar. Ayrıca, Türklerin büyük bir coğrafyaya yayılması ve toplumun hareket halindeki etkin olması da böyle bir gerçekliğin oluşmasında işlev taşır. Turan, bu açıklamalar ile Veysel arasında olan ya da olmayan bağı şöyle sergiler. "*Bir aşık edebiyatı esas olan bade içme/buta alma kavramının *Âşık Veysel*'de görüldüğü, usta-çırak ilişkisinin de, çağdaşı ve ardılı birçok âşıka görüldüğünden farklı olarak, yaşamöyküsü bölümünde de ayrıntılı olarak görüldüğü gibi, *Âşık Veysel*'de bir yol gösterme biçiminde ortaya çıktığını; âşık şiiri çerçevesinde, gelenekle öyle iç içe bir durum sergilemediğini*"²⁴ ifade eder. Ayrıca ekler: "*Bir bütün olarak bakıldığında, Türk şiir geleneğinin önemli bir aktörü olarak karşımıza çıkar*"²⁵. Bu bağlamda, Turan, *Âşık Veysel*'i sadece Halk Edebiyatı, *Âşık Edebiyatı* bağlamında ele almayarak, kendi yaratması olan şiir ve ezgileri, kaynak kişi olarak kendisinden derlenenleri de bütünsel olarak değerlendirerek, şiir geleneğiyle olan bağını da sergilemek ister.

Veysel'le ilgili çalışmalarında, "*Divan Edebiyatının farkında olup başka öncülleri ve çok sayıda çağdaşı, örneğin *Âşık Huzuri*, *Bayburtlu Zihni* gibi bütünüyle divan şiirinin etkisinde kalmayarak, halk adamı, arif kişiliğiyle kendi sanatsal sentezini yapmıştır*"²⁶ diyerek konuyu detaylandırır. *Âşık Veysel*'i yaratan yapı, o sentezin özünde yer almaktadır. Turan, *Âşık Veysel*'in edebi kişiliğinde bir başka konuya daha değinir, o da Veysel'in "*Tekke ve Zaviyelerin kapatılmasının bilincinde olarak, cumhuriyet kurum ve değerlerine yönelmesinde görürüz*"²⁷ diyerek, bunun tam da "geleneğin kırılması" olarak nitelemesidir. Bu bağlamda, bu çalışma, şanssızlık ve şansın birbirini takip ettiği hayat yolunda *Âşık Veysel*'i tanımaya çıkmak için bir ön kitap niteliğindedir.

Metin Turan'ın bir diğer kapsamlı çalışması da 2018 yılında üçüncü baskısı yapılan *Köroğlu* kitabıdır. Tıpkı halk öyküleri gibi halk kahramanları da çok geniş bir coğrafyada karşımıza çıkar, bu farklı dillerdeki destansı hikâyeleri besleyen kahramanın yaratılması, var olmasıdır. Turan, kitabının girişinde *Köroğlu* üzerine yapılmış ilk ciddi çalışmayı örnekendirir. Bu, "*Prof. Dr. Fuat Köprülü'nün danışmanlığında, Pertev Naili Boratav tarafından, 1931 yılında yapılan Köroğlu Destanı adlı çalışma*"²⁸ dır. Bundan sonra yapılan tüm *Köroğlu* çalışmalarının ana kaynağıdır Boratav'ın *Köroğlu Destanı*⁹ adlı eseri. Bu tür araştırmalarda en önemli sorun tarihsel kişiliğin gerçekte yaşayıp yaşamadığı olur. Tıpkı Homeros, Shakespeare'de karşılaşılan bu sorun, *Köroğlu* için çok da geçerli değildir. Çünkü ana dayanak olarak tarihsel içerik içinde, Evliya Çelebi'nin *Seyahatnamesi* bizim için ana kaynak teşkil eder. Metin Turan, *Köroğlu*'yla ilgili çalışmasında özgeçmişiyile ilgili şunları yazar.

Köroğlu bir Celali reisidir.1580-81 yıllarında Bolu taraflarında isyan ettiğini, 1579-1581 yıllarında yakalanması için Anadolu beylerbeyine hükümler yazıldığını

Başbakanlık Arşivi'ndeki kaynaklardan biliyoruz. Ne var ki, bu tarihi kaynaklarda kendisinin ve etrafındaki adamlarının, örneğin Demircioğlu'nun, Kızıroğlu Mustafa Bey'in adının verilerek anılmasına karşın onu, Sibiryaya içlerinden Azerbaycan, Özbekistan, Türkmenistan, bütün bir Anadolu ve Rumeli coğrafyasına yayılmış destan kahramanı yapan farklı bir tarihsel gerçeklik vardır¹⁰.

Bu tarihsel gerçeklik nedir, diye soracak olduğumuzda, Köroğlu'nun “haksızlıklara, yolsuzluklara karşı bir mit, bir sembol durumuna getiren tarihsel bir gerçeklik; -sistemin özellikle feodal beylerle halk üzerinde yarattığı zulme karşı koyma; tarif edilememiş ve somut koşulların neler olacağına dair sistemli bir kavramışlık olmasa da- hayal dünyalarında yarattıkları güzel bir dünyanın özleminden başka bir şey değildir¹¹”. Bu bağlamda, Köroğlu'na baktığımızda sadece düzene karşı koyan bir kahraman değil (belki yönetime göre eşkiya), tüm yaşanılanların içinde hayata sıkı sıkıya bağlı bir gönül ve aşk adamıdır.

Dillere destan mücadelede başı çeken konu, Bolu Beyine karşı olmaktadır. Bolu Beyi, önce Mehmet Bey sonraki Behram beydir. Dönemin padişahı III. Murad, Sadr-ı azamlar ise Damad Ahmed, Kıbrıs Fatihisi Lala Kara Mustafa Paşa ve Ferhad Paşalardır. Bilindiği üzere Köroğlu'nun mezarı yoktur, bir eş deyişle, bilindiği mezarı yoktur. Ama Anadolu'nun birçok yerinde “geçit, mağara ve kalelere” adı verilmiştir.

Metin Turan'ın, *Âşık Şiiri Bağlamında Anadolu Kültüründe Yaşayan Şamanizm* adlı ön giriş niteliği taşıyan bu çalışması, Anadolu kültürü ve Şamanizm arasındaki bağlantıları serimlerken, Şamanizm'in ana çekirdeğini oluşturan Davul/ Dünür ve Ayna'ya özel bir yer ayırır. Bugün de Anadolu'da yeni evli kızın eve ilk girişinde yüzüne ayna tutulur. Turan, etimolojik olarak Anadolu evliliklerinde kız ve erkek tarafının birbirine dünür sözcüğünü kullanmasını Şamanist inançlarla bağlantılı olarak, sosyal ilişkilerin içerisine dahil etmeleriyle açıklar. Tek tanrılı dinlerin aksine, katı kurallar içermeyen, kuralları ve kitabı olmayan Şamanizm, “*Bu dünya ve öteki dünya gibi düalist bir inanış, bakış yerine, yaşamı biçimlendirme ve onu kendine yararlı hale getirme pratiğine dönük somut açılımları olan bir inanç biçimi*”¹² olarak vardır.

Şamanizm adetlerinin Anadolu kültüründe hâlâ yaşadığını, evlenme, hastalık, ölüm gibi sosyal-kültürel-inançsal eylemlerde/uygulamalarda görmenin mümkün olduğunu yazar. Bu kısa, ön çalışma niteliğindeki kitabında yazar, Âşık şiir geleneğinde Şamanizm izlerini «*Anadolu kültüründe başlı başına bir din veya inanç sistemi olarak değil, başka din ve inanç sistemleriyle yaşayageldiğini*”¹³ söyleyerek konuya açıklık getirir. Adetler, örfler, gelenekler kendi din olgusu içinde yaşamasa da başka dinlerin kültürel etkinlerinde, açık olarak kendini var etmektedir. Şamanizm'deki davulun varlığı, davulun sesinin şamanı uyandırması, Anadolu Âşık geleneğinde saz olan müzik aleti, âşığı uyandırarak hem dönüşüm kazanır hem de işlevsellik bakımından aynı anlamı içerir. En eski uygarlıkları bünyesinde taşıyan Anadolu, elbette Şamanizmden izleri de rahatlıkla alıp, uygulamakta ve saklamaktadır. Çünkü insanın doğayla olan ilişkisinde sergilenen canlanma ve canı yitirme olgusu, hüzünü de beraberinde getirmekte, yitip gidenin tekrar hayat bulması dileğini körüklemektedir.

Metin Turan, edebiyatımızda kendi coğrafyasını, Çukurova'yı yazarak yeniden yaratan Yaşar Kemal için yazdığı kısa inceleme kitabında, Yaşar Kemal'in yazın dünyasındaki yerini özellikle de *halk-kültür* ve *doğanın dönüşümü* ekseninde o'nun bunları yazınsal olana çevirmede, nasıl bir yol izlediğine dair önemli bulduğu konuların altını çizerek

irdeler. Turan, Yaşar Kemal'in Alain Bosquet ile yaptığı söyleşisinden alıntılıdığı bölümde şunları aktarır: “*Bir miti bir kişi, bir toplum hangi koşullarda yaratıyor, o kişileri tanıdım, o toplumların içinde bulundum. Söylediğiniz en çok uyguladığım romanım da Dağın Öte Yüzü üçlüsünün ikinci kitabı olan Yer Demir Gök Bakır'dır. Orada, mit yaratılması anlatılırken eski ozanlardan, yaratılmış mütlerden bol bol faydalandım. Araya ya bir ozan ya kör bir ozan, bilge bir ozan koydum. Bu romanın akışını biraz kestiyseniz de, aldırmadım, söylemek istediklerimi bu hikâyeciler, anlatıcılar, ya da benim anlattığım hikâyeler güçlendiriyordu.*”¹⁴ Bu bağlamda mit(ler) ve toplum hem gerçek yaşantımızın hem de yazın dünyasının ayrılmaz bir parçası haline geliyor. Çünkü Jorge Luis Borges, “*Her roman gerçekliğin ideal bir tasviridir*” diyerek niteler. Bu gerçekliğin ideal tasviri Yaşar Kemal'in romanlarında birebir hayat bulur. “İnsan sadece *animal rationale* değil, bir de *animal symbolicum*'dur; o kendi yarattığı mitos, dil, din, tarih, sanat ve bilimden oluşan simgeler dünyasında yaşar. Cassirer'in amacı, ister en gelişmiş toplumda yaşayan insan olsun, isterse en ilkel kabile insanı olsun, insanın da bu simgeleri yaratan bilincin biçimlerini ortaya çıkarmaktır”¹⁵. Mit ve insan, insan, mit ve edebiyat ayrılmaz bir yapı içinde kalır.

Metin Turan kitabında, Yaşar Kemal'in yazın dünyası için

Anlatılarının bir dış mimarisi vardır bunu ana temayla kurar; bir de iç mimarisi vardır ki 'her romanımda yeni bir dil denedim' diyerek ifade ettiği biçimini belirleyen anlatım dilinin şekillendirdiği bir yapıdır bu. Folklor olansa bütün bunların dışında sözel olarak yaratıcı öznenin üslubundan arınmış örnekleridir.

Ve ekler, “*O Halk kültüründen yararlanmaz: O kültürün bizzat yaratıcılarından biridir. O bakımdan da onun yapıtlarında bildiğimiz bir efsane parçası, ağıt, atasözü, masal unsuru alınmış gibi değil, doğrudan o yapıtın kendisi gibi durur*”¹⁶ diyerek düşüncelerini pekiştirir.

Bozcaada'da bulunduğum zamanlarda, denizin dupduru olduğu gün bir arkadaşımın “karıncanın su içtiği gibi deniz” demesi karşısında durmuş ama Yaşar Kemal'in romanının adı bu diyerek karşılık vermişim. Metin Turan'ın tespitini onaylayıcı bir durumdu yaşadığım. Yaşar Kemal'in hayatında en önemli durakları “Güzin, Arif ve Abidin Dino'yla tanışıklığı, Boratav, Tecer, Ali Rıza Yalçın gibi halk kültürü sahasını iyi bilen araştırmacılarla mektuplaşmaları; siyasal mücadelesinde Mehmet Ali Aybar gibi sosyalizmi Türkiye gerçekliğiyle yorumlayan birisiyle TİP içerisinde devam etmesinde bu halkçı, kendi kavramsallaştırmasıyla söylersek, ‘angaje’ yazarlığını anlamak bakımından önemli kaynaklara ulaşmış oluruz”¹⁷ derken, tam da insanın, o olanaklar bütünü içerisinde kendini var etmesindeki rolünü ortaya koyar.

Metin Turan'ın kapsamlı çalışması olan *Halk Deryasından Damlalar* bir başucu kitabı niteliğini taşımaktadır. Kültürümüzü oluşturan, gelenek ve göreneklerimizi detaylı bir dökümlerle ele alır kitabında. “Maniler”, “Bilmeceler”, “Ağıtlar”, “Efsaneler”, “Deyimler” gibi halk kültürümüzü oluşturan birçok kategoriye inceler. Ya Türküler! Halkın duygu ve düşüncelerini, öfke ve sevinçlerini, aşklarını, ayrılıklarını derin bir içtenlikle yansıttığı ve yaşattığı türkülerimiz. Her yöremizde ayrı bir tat bırakır. Metin Turan türkülerimiz üzerindeki ayırımı uzmanların nasıl yaptığını yazar ve bunun hem ezgilerine göre hem de konularına göre bir çalışma olduğunu, ezgilere göre olan türkülerini usullü ve usulsüz

ayırım olarak iki başlık altında toplandığını aktarır. “*Usulsüz olanlar genellikle uzun havalardır. Ağıt, Bozlak, Hoyrat, Kayabaşı, Maya, Koşma*”¹⁸ olarak sınıflandırılır. Usullü türküler ise her yörede kendine başka bir ad bulur. “*Ege’de zeybek, Ordu, Giresun, Trakya ve Marmara’da karşılama, Karadeniz kıyılarında horon, Konya ve çevresinde oturak, Isparta ve Eğridir’de datdiri, Kars ve Erzurum’da bar, Urfa’da kırık hava olarak*”¹⁹ karışımıza çıktığını yazar.

İoanna Kuçuradi *Uludağ Konuşmaları* adını verdiği kitabında kültür kavramı üzerinde ayrıntılarıyla durur. “*Kültür türünden bir kavramı belirlemek söz konusu olduğunda, bu amaç için bakılabilecek elverişli bir yer, bu terimin çeşitli bağlamlarındaki doğal -zorlanmamış- kullanılışlarıdır*”²⁰ diyerek giriş yapar. Ve bugün gelinen noktada bir değil iki ana kültür kavramıyla karşılaştığımızı söyler. a) taşıyıcısı-gerçekleştirici kişilerin olduğu kültür ile b) taşıyıcı grupların olduğu kültür. Bu bağlamda, Metin Turan’ın *Kültür-Kimlik Ekseninde Türk Edebiyatı* adlı kitabı edebiyatımızda kültür ve kimlik bağlamında ele alınan kapsamlı bir çalışmayı imler. Yazar, kitabı üç ana başlık altında toplar. I. Bölüm: Öykücülüğümüz Üzerine Notlar, II. Bölüm: Edebiyatçı Portreleri ve III. Bölüm: Ülke Edebiyatları’dır. Edebiyatçı Portreleri’nde en ilgi çekici yanı “Mahzuni Şerif ve Gelenek”, “Cengiz Dağcı’nın yapıtlarında Çocukluk”, “40 Kuşağı, Enver Gökçe ve Şiiri” kısmıdır. Çünkü tam da yazarların kültür- kimlik ekseninde verdiği eserleri incelerken, onları besleyen ana kaynağa vurgu yapar. Edebiyatı, geniş bir kültürel bakış açısıyla değerlendiren Turan, halk kültürü geleneğini derinden kavramış biri olarak romantik bir bağlanma yerine analitik çözümlemelere, kişi ve olayları tarihsel konum ve işlevleriyle ele alır. Dolayısıyla bu yaklaşım onu yerel olanın farkında biri olarak ulusal olanı da kavramışlığa götürür. Türk edebiyatının önemli değerlerini tarihi ve sosyal konumlarıyla irdelemesiyle ulusal olanın bilincinde bir edebiyat araştırmacısı portresi sergiler. Evrensel olan, sorunları kavramadaki nesnel yaklaşımda aranmalıdır. Metin Turan, dünyanın farklı coğrafyalarındaki edebiyat birikimini ele alırken, konu ve aktörlere objektif yaklaşımıyla tarih bilincine de dikkat çeker. “*Çağdaş Kıbrıs Türk Romanında Tarih ve Kimlik Sorunu*”nu irdeleyen bu bölümde, şu görüşünü açıklar. “*Tarihselliğin ve tarih bilincinin önemsenme ve özümsememiş olması, ister istemez güncel olanla yetinmeyi gündeme getirmiştir. Böylesi bir durum da, söz konusu bazı yapıtlarda, uzamsal düzlemin tarihsel olanla sanatsal derinliği bütünleştirme noktasında yeterince ustaca işlenmediği sonucuna götürür.*”²¹ Ve Kıbrıs romanı için görüşlerine şunları da ekler,

*Kıbrıs Türk romancılarının tarihle ilişkisi, somut tarihe ilişkin değerlendirme ekseninde kurmalarıdır. Bu yapıtlarda öne çıkan ve belirgin olan, soyut tarihe ilişkin çözümlmelerin hemen hemen hiç olmaması ve somut tarihi ele alırken de kavramsal tarihi bir yazarın gözüyle yeniden yorumlama bağlamına edilgen kalmalarıdır. Kuşkusuz, ‘asıl olan yaşanmış tarihin kendisi (olaylar tarihi) ve zaman dizinsel bilgisi değildir; çünkü o nasıl olsa bizden bağımsız olarak gerçekleşmiştir; tarihselci tutum ve yordam (‘eleştirel tarih’) ile tarih bilincidir önemsenmesi gereken.*²²

Kuşkusuz Turan’ın bu tespitleri tarih, tarih olgusu, tarihsellik, tarihselcilik, tarih tasarımı gibi kavramlar bağlamında edebiyat-tarih ilişkisini dikkatlice gözden geçirmemize neden olur. Ve bize ek bir okuma alanı açar, bu kitap E.H.Carr’ın *Tarih Nedir?*²³ kitabıdır. Çünkü tarihin işlenmesini ortaya koyan en belirgin özellik, kanıtın yorumlamasıyla işler. Bu bağlamda, tarih, insanın kendine ilişkin bilgisi “için” olduğu, insanın ne yaptığını,

böylece insanın ne olduğunu öğretmesidir. Tüm bu bilgilerin ışığında, tarih-edebiyat, özellikle de Kıbrıs romanı açısından bir önem arz etmektedir. Soruna hameset ve romantik bir bakış yerine, edebiyat tarihçisi ve eleştirmenliğinin sorumluluğu ile yaklaşır. Eksikliklerini, yönelimlerdeki kusurları da işaretler. Özellikle Kıbrıs Türk edebiyatı üzerine çalışmaları Türkiyeli okura yeni bir pencerenin açılmasına da vesile olmuştur.

Metin Turan'ın Günay Güner ile "Karşılaştırmalı Edebiyat Metin Turan Özel Sayısı" için yapılan söyleşide, Halkbilim üzerine düşüncelerini şu şekilde açıklar, "*Halk kültürü, her koşulda kendini üretebilen, dinamik bir kültürdür. Ne var ki, küreselleşme dediğimiz kuşatıcı sistemde, yerel kalan kültürlerin kendilerini ifade etme yolları da giderek tıkanmaktadır. Kentleşme, sayısız geleneksel kültür ögenin yok olmasına, unutulmasına yol açmaktadır*"²⁴ diyerek metropollerini çoğalan günümüz dünyasında kent-kültür-halkbilim arasındaki ilintiye dikkat çekmektedir. Bu çaba oldukça önemlidir, çünkü Türkiye'de halkbilim çalışmalarının, özellikle de 1990'lara kadar izlediği temel araştırma mekanını köy, kırsal alanlar oluşturagelmıştır. Metin Turan bir yandan özgün çalışmaları bir yandan da kurucusu olduğu 1994 yılından bu yana yayınına sürdüren *folklor/edebiyat* dergisi ile, köy, kırsal hayata odaklanmış halkbilim çalışmalarının kentsel alanlara taşınmasına, dolayısıyla da yeni bir içerik kazanmasına da öncülük edenlerden biridir.

Bütün bu çalışmaların ışığında, Metin Turan'ı okumak, entelektül zenginliğe kavuşmak anlamı taşıdığı gibi, Türk kültürünün kaynaklarını kavramak bakımından da önemlidir. Onun çalışmalarına yöneldiğinizde edebiyatı yerel, ulusal, evrensel boyutlarıyla kavrama uğraşına da girmişsiniz demektir. Çünkü o yazınsal uğraşını bir taraftan halk kültürüne, bir taraftan çağdaş Türk edebiyatına bir diğer taraftan da komşu edebiyatlara uzanan geniş bir evrende sürdürmektedir. Bu bakımdan Metin Turan'ı okumak hem edebiyatımız için bir yol göstericilik niteliğindedir hem de Türk dünyası edebiyatlarını, halkbilimi, halk kültürünü anlama yolunda atılmış bir adımdır.

NOTLAR

- 1 Turan, Metin. *Güneşin Işıklarını Avuçlayan Çocuk: Âşık Veysel*, Okyanus Kolejleri Yayını, Ankara 2017, s.1
- 2 Turan, Metin. *Âşık Veysel, Yaşamı-Sanatı-Şiirleri*, Prospero Yayınları, Ankara 1994, s.22
- 3 İbid, s.35
- 4 İbid, s.39
- 5 İbid, s.42
- 6 İbid, s.41
- 7 Turan, Metin. *Güneşin Işıklarını Avuçlayan Çocuk: Âşık Veysel*, Okyanus Kolejleri Yayını, Ankara 2017, s.26.
- 8 Turan, Metin. *Koroğlu*, Bolu Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 3. Baskı, Bolu 2018, s.9.
- 9 Boratav, Pertev Naili. *Koroğlu Destanı*, Evkaf Matbaası, İstanbul 1931.
- 10 Turan, Metin. *Koroğlu*, Bolu Valiliği Kültür ve. Turizm Müdürlüğü Yayınları, 3. Baskı, Bolu 2018, s.40.
- 11 İbid, s.40
- 12 Turan, Metin, *Âşık Şiiri Bağlamında Anadolu Kültüründe Yaşayan Şamanizm*, Gachon Üniversitesi Asya Kültürel Araştırmalar Enstitüsü Yayınları, Seul 2018, s.172
- 13 İbid, s.173

- 14 Turan, Metin. *Romantik Tarihçilikten Halkçı Folklorculuğa Bir Mecbur Anlatıcı: Yaşar Kemal*, Folklor Araştırmacıları Vakfı, Ankara 2017, s.10
- 15 Borges, J.L., *Öteki Soruşturmalar*, (Çev.Peral Bayaz Harum, Türker Armaner) İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.
- 16 Turan, Metin. *Romantik Tarihçilikten Halkçı Folklorculuğa Bir Mecbur Anlatıcı: Yaşar Kemal*, Folklor Araştırmacıları Vakfı, Ankara 2017, s.14
- 17 İbid, s.18
- 18 Turan, Metin. *Halk Deryasından Damlalar*, 2. Baskı, Ürün Yayınları, Ankara 2011, s.15.
- 19 İbid, s.16
- 20 Kuçuradi, Ioanna, *Uludağ Konuşmaları*, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara 2009, s.58
- 21 Turan, Metin, *Kültür Kimlik Ekseninde Türk Edebiyatı*, ekli 4. Baskı, Ürün Yayınları, Ankara 2014, s.202
- 22 İbid, s.203
- 23 Carr, Edvard Hallett, *Tarih Nedir?*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004.
- 24 Güner, Günay. ‘Metin Turan’la Halkbilim Üzerine, *Karşılaştırmalı Edebiyat*, Yıl:4, S:8, 2019, s.79

KAYNAKÇA

1. Borges J.L. *Öteki Soruşturmalar*, (Çev.Peral Bayaz Harum, Türker Armaner), İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.
2. Carr, Edvard Hallett, *Tarih Nedir?*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004.
2. Güner, Günay. ‘Metin Turan’la Halkbilim Üzerine”, *Karşılaştırmalı Edebiyat (Metin Turan Özel Sayısı)*, Yıl:4, Sayı: 8, 2019/1, Ankara.
3. Kuçuradi, Ioanna, *Uludağ Konuşmaları*, Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara 2009.
4. Seval, Hâle, *Orhan Pamuk ve Nakkaşlar*, Ürün Yayınları, Ankara, 2012.
5. Turan, Metin, *Bir Mecbur Anlatıcı: Yaşar Kemal*, Folklor Araştırmacıları Vakfı, Ankara 2017.
6. Turan, Metin, *Aşık Şiiri Bağlamında Anadolu Kültüründe Yaşayan Şamanizm*, Asya Kültürel Araştırmalar Enstitüsü, Gachon Üniversitesi, Seul 2018.
7. Turan, Metin, *Kültür-Kimlik Ekseninde Türk Edebiyatı*, Ekli 4. Baskı, Ürün yayınları, Ankara, 2014.
8. Turan, Metin, *Halk Deryasından Damlalar*, Ürün yayınları, Ankara, 2011.
9. Turan, Metin, Güneşin Işıklarını Avcılayan Çocuk: Aşık Veysel”, Okyanus Kolejlere Konferans Kitapçığı, Ankara 2017.
10. Turan, Metin. *Koroğlu*, T.C. Bolu Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 3. baskı, Bolu, 2018.